

Grammatikübersicht

Przegląd wiadomości z gramatyki

A Budowa zdań

I Czasownik i jego dopełnienia

1. Dopełnienie w celowniku
2. Dopełnienie w celowniku i w bierniku
3. Okolicznik miejsca (gdzie? + celownik)
4. Okolicznik miejsca (dokąd? + biernik albo celownik)

II Miejsce poszczególnych części zdania

1. Normalny szyk wyrazów w zdaniu
2. Szyk przestawny wyrazów (inwersja)
3. Szyk wyrazów w zdaniu zawierającym dopełnienia w celowniku i w bierniku

B Części mowy

I Czasownik

1. Czasowniki z przegłosem
2. Czasowniki modalne
3. Czas przeszły dokonany

II Rodzajnik i rzeczownik

1. Rzeczowniki bez rodzajnika
2. Rodzajniki w celowniku
3. Rzeczowniki w celowniku i bierniku
4. Zaimki dzierżawcze w celowniku

III Zaimek

1. Rodzajnik w roli zaimka
2. Zaimki osobowe w celowniku
3. Zaimki pytające

IV Przyimki

1. Ze względu na treść
2. Ze względu na przypadek
3. Ściągnięcie rodzajnika z przyimkiem

V Partykuły

C Tworzenie wyrazów

I Przedrostek *un-*

II Końcówka *-in*

III Rzeczowniki złożone

A Übersicht über die Satzgliederung

Budowa zdań

I Das Verb und seine Ergänzungen

Czasownik i jego dopełnienia

1. Ergänzungen mit Dativ / Dopełnienie w celowniku

Po określonych czasownikach i przyimkach inne części zdania (zwane po niemiecku dopełnieniami) w postaci rzeczowników i zaimków występują zawsze w celowniku. Np.:

Bescheid geben:	Ich gebe <i>der Chefin</i> Bescheid.
gefallen:	Gefällt <i>Ihnen</i> Aachen?
helfen:	Da kann ich <i>dir</i> bestimmt helfen.
zuhören:	Hör <i>mir</i> mal zu!

Wie geht es *Ihnen*? Das tut *mir* leid/gut/weh. Ist *Ihnen* etwas passiert?

berichten von:	Das 1. Lied berichtet von <i>den Taten</i> von ...
handeln von:	Die Geschichte handelt von den <i>Räubern</i> .
leben in:	Er lebt in <i>der Stadt</i> .
liegen an:	Aachen liegt nicht <i>am Meer</i> .
Probleme haben mit:	Ich habe Probleme mit <i>meinem Computer</i> .
reden mit:	Ich rede mal mit <i>meiner Chefin</i> .
sprechen mit:	Wie spricht man mit <i>einem Kaiser</i> ?
sprechen über:	So spricht man nicht über <i>Gäste</i> .

2. Ergänzungen mit Dativ und Akkusativ Dopełnienie w celowniku i w bierniku

Po niektórych czasownikach dopełnienie może występować zarówno w *celowniku*, jak i w bierniku.

erklären:	<u>Das</u> erkläre ich <i>euch</i> später.
erzählen:	Sie müssen <i>mir</i> auch <u>eine Geschichte</u> erzählen.
geben:	Gibst du <i>ih</i> r <u>das Buch</u> ?
schicken:	Schickst du <i>uns</i> <u>die Reportage</u> ?
versprechen:	<u>Das</u> verspreche ich <i>dir</i> .
zeigen:	Zeigst du <i>uns</i> <u>den Dom</u> ?

3. Die Situativ-Ergänzung (wo + Dativ) Okolicznik miejsca (gdzie? + celownik)

Kiedy określa się, gdzie ktoś lub coś się znajduje (sytuacja statyczna) używa się przyimka **in** z celownikiem. W przypadku osób lub osobowo pojmowanych instytucji, jak np. dentysta czy fryzjer, używa się przyimka **bei** z celownikiem. Np.:

Wo ist Familie Schäfer?	Sie ist <i>im Theater</i> .
Wo gibt es die Dreigroschenoper?	<i>In der Oper</i> .
Wo ist Frau Berger?	Sie ist <i>beim Zahnarzt</i> .

4. Die Direktiv-Ergänzung (wobin + Akkusativ oder Dativ) Okolicznik miejsca (dokąd? + biernik albo celownik)

Kiedy ktoś gdzieś idzie, jedzie itp. (sytuacja dynamiczna) używa się przyimka **in** z biernikiem. W przypadku osób lub osobowo pojmowanych instytucji używa się przyimka **zu** z celownikiem Np.:

Wohin geht Familie Schäfer?	Sie geht <i>ins Theater</i> .
Wohin will Herr Müller?	Er will <i>zum Kongresszentrum</i> .
Wohin muß Frau Berger?	Sie muß <i>zum Zahnarzt</i> .

II Die Position der einzelnen Satzglieder Miejsce poszczególnych części zdania

1. Normale Satzgliedposition / Normalny szyk wyrazów w zdaniu

W zdaniach oznajmujących na pierwszym miejscu znajduje się podmiot, na drugim orzeczenie, a na trzecim pozostałe części zdania, zwane po niemiecku dopełnieniami. W zdaniu pytającym bez zaimka pytającego na pierwszym miejscu znajduje się orzeczenie, tak samo jest w zdaniu rozkazującym. Dopełnienia są wtedy na drugim miejscu, a podmiot – na trzecim.

podmiot	Verb ₁	dopełnienie	Verb ₂
Die Arbeit Die Arbeit Wir Ich	ist gefällt gehen kann	okay. mir. ins Theater. dir	helfen.
=====			
Verb ₁	podmiot	dopełnienie	Verb ₂
Ist Kannst Fragen	die Arbeit du Sie	okay? mir die Chefin!	helfen?

2. Hervorhebungen / Szyk przestawny wyrazów (inwersja)

Jeśli jakaś część zdania ma być szczególnie zaakcentowana, to przenosi się ją na pierwsze miejsce w zdaniu. Orzeczenie pozostaje wtedy na drugim miejscu, a podmiot przechodzi na miejsce trzecie. Np.:

Ich verstehe das nicht.	Das verstehe ich nicht.
Die Arbeit gefällt mir.	Mir gefällt die Arbeit.
Er kommt um sieben Uhr.	Um sieben Uhr kommt er.

Po określonych wyrazach, jak np. *vielleicht*, *dann*, *da* i określeniach czasu, które występują na pierwszym miejscu w zdaniu, inwersja jest samoistna. Np.:

Vielleicht braucht sie Hilfe.	Dann gehe ich nach Hause.
Da hängt das Schild.	Am Samstag will ich kommen.

3. Verben mit Dativ- und Akkusativ-Ergänzungen Szyk wyrazów w zdaniu zawierającym dopełnienia w celowniku i w bierniku

Jeśli zdanie zawiera więcej niż jedno dopełnienie – jedno w celowniku, a drugie w bierniku – to obowiązuje jedna z trzech zasad:

- jeśli obydwa dopełnienia są rzeczownikami, to rzeczownik w celowniku poprzedza rzeczownik w bierniku, np.: *Bringst du Herrn Braun die Handtücher?*
- jeśli jedno dopełnienie jest rzeczownikiem, a drugie zaimkiem, to zaimek poprzedza rzeczownik, np.: *Bringst du ihm die Handtücher?*
- jeśli oba dopełnienia są zaimkami, to zaimek w bierniku poprzedza zaimek w celowniku, np.: *Bringst du sie ihm?*

B Die einzelnen Wortarten / Części mowy

I Die Verben / Czasowniki

1. Verben mit Vokalwechsel / Czasowniki z przegłosem

Niektóre czasowniki w drugiej i trzeciej osobie l. poj. w czasie teraźniejszym zmieniają samogłoskę w temacie. W części drugiej kursu wystąpiły czasowniki zmieniające samogłoskę **a** na **ä** np.:

fahren:	ich fahre	du fährst	er fährt
halten:	ich halte	du hältst	er hält
gefallen:		du gefällst mir	das gefällt mir

2. Modalverben / Czasowniki modalne

Mogą występować jako samodzielne czasowniki, albo jako czasowniki posiłkowe z innym czasownikiem, który jest w bezokoliczniku i znajduje się na końcu zdania, np.:

czasownik modalny		Verb ₂	
Sie	dürfen Kann	hier nicht ich mal	rauchen. telefonieren?
Die	mußt	du uns unbedingt	vorstellen.

Czasowniki modalne pełniące rolę czasownika posiłkowego modyfikują sens wypowiedzi, i wyrażają:

- dürfen** przyzwolenie albo zakaz
Sie dürfen hier (nicht) rauchen.
- können** 1. przyzwolenie
Kann ich mal telefonieren?
2. zdolność lub umiejętność
Können Sie mir helfen?
- mögen** życzenie
Wir möchten dich besuchen.
- müssen** 1. obowiązek
Ich muß arbeiten.
2. rozkaz lub prośbę
Die mußt du uns unbedingt vorstellen.
- wollen** 1. wolę lub wezwanie
Wollen wir jetzt nicht gehen?
2. intencję
Ich will nicht indiskret sein.
- sollen** 1. polecenie albo zadanie
Soll ich Andreas holen?
2. wezwanie, aby czegoś nie robić
Das sollst du nicht!
3. "podobno", "powinno"
Das soll sehr interessant sein.
4. wątpliwość
Das sollen wir glauben?

dürfen	können	müssen	wollen	sollen
<i>l. poj.</i> ich darf du darfst Sie dürfen er/sie darf	ich kann du kannst Sie können er/sie kann	ich muß du mußt Sie müssen er/sie muß	ich will du willst Sie wollen er/sie will	ich soll du sollst Sie sollen er/sie soll
<i>l. mn.</i> wir dürfen ihr dürft sie dürfen	wir können ihr könnt sie können	wir müssen ihr müßt sie müssen	wir wollen ihr wollt sie wollen	wir sollen ihr sollt sie sollen

3. Perfekt / Czas przeszły dokonany

Czas przeszły dokonany jest czasem złożonym z formy osobowej czasownika posiłkowego *haben* lub *sein* oraz z imiesłowu czasu przeszłego.

sein jako czasownik posiłkowy przysługuje czasownikom wyrażającym ruch, czyli nieprzechodnim, czasownikowi *passieren* oraz samemu czasownikowi *sein*.

haben wszystkim pozostałym czasownikom oraz samemu czasownikowi *haben*.

Imiesłów **czasu przeszłego** tworzy się następująco:

	przedrostek	+	temat czasownika	+	końcówka
● dla czasowników regularnych:	ge-		bör		-t
● dla czasowników nieregularnych:	ge...en		lesen		gelesen
● dla czasowników zakończonych na -ieren:	-...iert		reservieren		reserviert
● dla czasowników rozdzielnie złożonych	...ge...en		einladen		eingeladen
	...ge...t		abholen		abgeholt
● dla czasowników złożonych:	-...t		besuchen		besucht
	-...en		vergessen		vergessen

W przypadku czasowników rozdzielnie złożonych akcent położony jest na pierwszej sylabie, czyli na przedrostku.

W przypadku czasowników złożonych przedrostek nie jest akcentowany. Do takich nieakcentowanych przedrostków należą: *be- ent- er- ge- ver-*
Np.: **b**eachten, **b**edeuten, **b**eginnen, **b**ehandeln, **b**ekommen, **b**erichten, **b**esuchen, **b**estellen, **b**ezahlen / **e**nttäuschen / **e**rklären, **e**rzählen / **g**efallen / **v**ergessen, **v**erkaufen, **v**ersprechen, **v**erstehen.

II Artikel und Nomen / Rodzajnik i rzeczownik

1. Nomen ohne Artikel (Nullartikel) / Rzeczowniki bez rodzajnika

Każdy rzeczownik w języku niemieckim poprzedzony jest jednym z trzech rodzajników (*der, die das*). Rodzajnik opuszcza się w nielicznych, ściśle określonych przypadkach:

1. W liczbie mnogiej, jeśli w liczbie pojedynczej użyty był rodzajnik nieokreślony *ein, eine*
Ich möchte eine Banane. Ex möchte Bananen.
2. Kiedy chodzi o nieokreśloną ilość
Andreas kauft noch Butter, Brot, Wurst und Käse.
3. Przy określaniu zawodów
Sie ist Studentin. Er ist Arzt.
4. Przy określaniu narodowości
Sie ist Französin.
5. W wyrażeniach ekspresyjnych w rodzaju
Er hat Hunger.

2. Artikel im Dativ / Rodzajniki w celowniku

W celowniku występują następujące końcówki rodzajników: dla rodzaju męskiego i nijakiego **-m**
dla rodzaju żeńskiego **-r**
dla liczby mnogiej **-n**

der Computer – mit dem / mit einem / mit keinem / mit meinem Computer
das Messer – mit dem / mit einem / mit keinem / mit meinem Messer
die Familie – mit der / mit einer / mit keiner / mit meiner Familie

l. poj. mianownik	celownik	l. poj. mianownik	celownik	l. mn. celownik	męski/żeński/nijaki	
męski	der/das	dem	żeński	die	der	den
+	ein	einem		eine	einer	-
nijaki	kein	keinem		keine	keiner	keinen
	mein	meinem		meine	meiner	meinen

3. Nomen im Dativ + Akkusativ / Rzeczowniki w celowniku i bierniku

Niektóre nieliczne rzeczowniki w l. poj. w celowniku i bierniku otrzymują końcówkę **-n** (tzw. odmiana mocna):

der Name: Ein Mann *mit dem Namen* Mackie Messer.
Sie haben Aachen *den Namen* ahha gegeben.
der Herr: Die Wärme tut *Herrn* Dr. Thürmann gut.
Andreas hat einen Brief für *Herrn* Dr. Thürmann.

W liczbie mnogiej rzeczowniki otrzymują końcówkę **-(e)n**:
mit den Studenten, mit den Zimmern, mit den Frauen.

4. Possessivartikel im Dativ / Zaimki dzierżawcze w celowniku

Deklinacja zaimków dzierżawczych odpowiada deklinacji zaimków nieokreślonych (por. pt. 2):

celownik: l. poj.	męski + nijaki	żeński	l. mn.
1. p.	meinem	meiner	meinen
2. p. "ty" "pan / pani"	deinem Ihrem	deiner Ihrer	deinen Ihren
3. p. 	ihrem	ihrer	ihren
	seinem	seiner	seinen
celownik: l. mn.			
1. p.	unserem	unserer	unseren
2. p. "ty" "pan / pani"	eurem Ihrem	eurer Ihrer	euren Ihren
3. p.	ihrem	ihrer	ihren

III Pronomen / Zaimek

1. Artikel als Pronomen (Definit-/Indefinitpronomen) Rodzajnik w roli zaimka (określony i nieokreślony)

Rodzajniki mogą również pełnić rolę zaimków i zastępować rzeczowniki. W takiej sytuacji rodzajników używa się w nie zmienionej formie (wyjątek stanowi rodzajnik nijaki w mianowniku i w bierniku), np.:

Gibt es eine Post in der Nähe? Ja, es gibt eine.

Haben Sie den Rock auch in Schwarz? Nein, den haben wir nur in Gelb.

2. Personalpronomen im Dativ / Zaimki osobowe w celowniku

	l. poj.		l. mn.	
	mianownik	celownik	mianownik	celownik
1. p.	ich	mir	wir	uns
2. p.	du/Sie	dir/Ihnen	ihr/Sie	euch/Ihnen
3. p.	er/es sie	ihm ihr	sie	ihnen

3. Fragewörter / Zaimki pytające

wem pyta o osoby w celowniku "komu?"...
Wem hilft Andreas? Andreas hilft seinem Vater.

womit pyta o przedmioty w celowniku "czym?"...
Womit hat er Probleme? Er hat Probleme mit dem Computer.

- wo** pyta o miejsce pojmowane statycznie "gdzie?" Odpowiedź w celowniku...
Wo ist Familie Schäfer? Familie Schäfer ist im Theater.
- wobin** pyta o cel związany z wykonaniem ruchu "dokąd?" Odpowiedź w celowniku (osoby) albo w bierniku (przedmioty)...
Wobin gebst du? Ich gehe ins Theater. Ich gehe zum Friseur.
Wobin fährst du? Ich fahre nach Aachen.
- wann** pyta o czas "kiedy?"...
Wann kommst du? Ich komme am Wochenende, um vier Uhr.
- bis wann** pyta "do kiedy?"
Bis wann mußt du arbeiten? Bis (um) ein Uhr.
- wieviel** pyta o ilość "ile?"...
Wieviel Käse möchten Sie? 150 Gramm.
- welch-** + końcówka rodzajnika określonego: pyta o element ze zbioru elementów "który?"
die Größe: Welche Größe brauchen Sie?
der/den Käse: Welcher Käse ist das?
Welchen Käse möchten Sie?

IV Präpositionen / Przyimki

Przyimki dzielą się ze względu na treść i przypadek, który pociągają.

1. Bedeutung / Ze względu na treść

Przyimki określające czas:

bis: Bis bald!   **um:** Um sechs Uhr.   **seit:** Seit einem Jahr.

Przyimki określające miejsce:

an: Aachen liegt nicht am Meer.   **bei:** Sie ist beim Zahnarzt
hinter: Das Auto hinter mir...   **in:** Sie ist im Theater.
nach: Kommen Sie nach Berlin.   **von:** Er kommt von einer Reise.
zu: Wie komme ich zum Theaterplatz?

Przyimki określające sposób i środki:

für: Bestellen Sie ein Taxi für mich.   **mit:** Fahren Sie mit dem Bus.

2. Rektion der Präposition /Ze względu na przypadek

(klasyfikacja obejmuje przyimki, które wystąpiły w 1. i w 2. części kursu):

a) przyimki pociągające celownik:

an*	aus	bei	hinter*	mit	nach	seit	von	zu
-----	-----	-----	---------	-----	------	------	-----	----

(* an/hinter: zdarzają się również z biernikiem)

b) Przyimki pociągające biernik:

bis	für	um (bis + określenie czasu: Bis morgen/später!)
-----	-----	---

c) Przyimki pociągające celownik i biernik:

miejsce statyczne:	wo + celownik	im Theater
cel + ruch:	wobin + biernik	in das Theater.

3. Kontraktionen / Ściągnięcie rodzajnika z przyimkiem

Ściągnięcie rodzajnika z przyimkiem ma miejsce w następujących przypadkach:

an + dem	an + das	bei + dem	in + dem	in + das	zu + dem	zu + der
am	ans	beim	im	ins	zum	zur

V. Partikel / Partykuły

Partykuły nie zmieniają podstawowego sensu wypowiedzi, ale nadają jej pożądany charakter:

ja Das sieht man ja sofort. Ich will ja nicht indiskret sein.

denn Wo ist denn der Bahnhof?

Denn występuje tylko w pytaniach.

C. Morphologie / Tworzenie wyrazów

I. Vorsilbe **un-** / Przedrostek **un-**

Przedrostek **un-** dodany do przymiotnika nadaje mu treść przeciwną, np.:
zufrieden – unzufrieden / glücklich – unglücklich.

II. Nachsilbe **-in** / Końcówka **-in**

Końcówka **-in** dodana do rzeczownika rodzaju męskiego czyni formę, żeńską, np.:
der Student – die Studentin / der Freund – die Freundin.

III. Komposita / Rzeczowniki złożone

Język niemiecki charakteryzuje się dużą możliwością tworzenia nowych wyrazów ze złożenia dwóch lub więcej wyrazów, albo ich części. Rodzaj nowo powstałego wyrazu zgadza się z rodzajem ostatniego z połączonych rzeczowników. W drugiej części kursu wystąpiły trzy takie wyrazy:

der Herbst + die Farbe = die Herbstfarbe

die Zeitung + das Museum = das Zeitungsmuseum

die Asche + der Becher = der Aschenbecher

(Uwaga: podkreślone litery dołączane są celem ułatwienia wymowy.)